

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2020 – Volume 29, Issue 7, pp. 2–6
<http://doi.org/10.18352/jsi.672>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Utrecht University of Applied Sciences,
Faculty of Society and Law, in cooperation with
Utrecht University Library Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Floor Milikowski, **Een klein land met verre uithoeken.**

Ongelijke kansen in veranderend Nederland. Amsterdam/

Antwerpen, Uitgeverij Atlas Contact, 2020, ISBN

9789045038841; € 21,99

BOOKS

NOL REVERDA

Nol Reverda is emeritus lector Sociale integratie en oud-hoofdredacteur van Journal of Social Intervention

E-mail: nolreverda@gmail.com

OVER WINNAARS EN VERLIEZERS IN HET NEDERLAND VAN NU

“Maakt het uit of je wordt geboren in Amsterdam of in Delfzijl? Heeft een tiener in het zuiden van Limburg dezelfde kansen als een leeftijdsgenoot in de Randstad? Ook in Nederland groeit de kloof tussen kansarm en kansrijk, tussen centrum en periferie, tussen macht en onmacht. Banen, kapitaal en hoogopgeleiden concentreren zich in een aantal grote steden. Op andere plekken krimpt de bevolking en moeten ziekenhuizen en scholen hun deuren sluiten.” Dit is een citaat van de achterflap van het bijzonder leesbare boek *'Een klein land met verre uithoeken; ongelijke kansen in een veranderend Nederland'* geschreven door Floor Milikowski. Als journalist voor de Groene Amsterdammer bezocht zij verscheidene regio's in Nederland en beschreef ze hoe deze reageerden op de twee grote transformaties van de samenleving gedurende de afgelopen decennia, te weten de overgang van een industriële naar een kenniseconomie, en de globalisering van internationale (markt)verhoudingen.

Regio's verschillen sterk in hun reactie op deze transformaties. Enkele van oorsprong krachtige en bloeiende industriële gebieden misten de aansluiting, andere profiteerden ervan. Beide reacties zijn mede veroorzaakt door een sinds de jaren tachtig gewijzigd overheidsbeleid: in

plaats van ondersteuning van kansarme regio's in Nederland, onder andere door het overhevelen van overheidsdiensten naar de meer kwetsbare gebieden, ging het overheidsgeld vanaf toen voornamelijk naar kansrijke regio's, met name naar Amsterdam (Schiphol), Rotterdam (haven) en Eindhoven (hightech). Het onderscheid tussen plekken met meer mensen, meer banen, meer onderwijsinstellingen en meer culturele voorzieningen, en plekken die hierop juist verloren, nam toe. "Er is een verband tussen de leegstand in Sittard en de bruisende hightech-sector in Eindhoven", aldus Milikowski (2020, p. 9).

Milikowski beschrijft het bovenstaande aan de hand van dertien essayistisch geschreven documentaires, waarin zij als verslaggever van binnenuit de sociaal-economische en sociaal-culturele ontwikkeling van de betreffende regio weergeeft. Steeds staat daarbij de dichotomie krimp en groei, kansarm en kansrijk centraal. Ik licht er enkele uit. Zo gaat 'Niets doen is geen optie' over krimpstad Emmen en de worsteling hoe daarmee om te gaan. Emmen is een zogenaamde 'New Town', steden die in de twintigste eeuw gebouwd c.q. uitgebreid werden om de toenemende industriële bedrijvigheid landelijk te spreiden. Emmen groeide vooral in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw door de vestiging van onder andere textielbedrijven en Philips. Toen hier de dip kwam vanwege de lage lonen elders, veerde de stad in de jaren negentig weer op door de bekendheid van de dierentuin. De dierentuin ging echter begin twintigste eeuw bijna failliet, de banen verdwenen en de *braindrain* werd een gegeven. Emmen werd een typische krimpstad, met leegstand, hoge werkloosheid, arbeidsongeschiktheid, lage arbeidsparticipatie van vrouwen en een zeer beperkt aanbod van cultuur en horeca als kenmerken. Om het tij te keren kwam het gemeentebestuur met een deltaplan: een vitalisering van het centrum van de stad door een nieuw stadshart te bouwen, waardoor het oude centrum met de nieuw geplande dierentuin verbonden zouden worden. Een en ander behelsde ook het bouwen van een tunnel en een nieuw theater. Om geen verlies te lijden, zou de dierentuin ongeveer 1,4 miljoen bezoekers per jaar moeten trekken, het dubbele van het aantal bezoekers aan de vroegere dierentuin. Kosten van het project waren 500 miljoen.

Het project is in Emmen nog steeds niet gerealiseerd. Emmen lijkt op Heerlen, een krimpstad worstelend met dezelfde vraagstukken. Maar in Heerlen is wel een centrumplan gerealiseerd, het Maankwartier. Heeft de stad daarmee zijn problemen kunnen oplossen? Nee, want samen met Emmen bungelt Heerlen nog altijd onderaan in de Atlas Nederlandse Gemeenten, waarin de 50 grootste gemeenten van Nederland met elkaar vergeleken worden. Hoewel begrijpelijk, want je toont aan dat je iets probeert ('Niets doen is geen optie'), toch zijn ruimtelijke interventies in de

BOOKS

gebouwde omgeving van een stad zelden toereikend voor het oplossen van zijn problemen van sociaal-economische en sociaal-culturele aard.

Een succesvol verhaal over de transformatie van een industriële economie naar een kenniseconomie is de regio Eindhoven Brainport. Philips en de DAF waren de economische bouwstenen van de stad en bezaten scholen, sportverenigingen, winkels en culturele voorzieningen. Dit duurde tot in de jaren negentig van de vorige eeuw: Philips kende massaontslagen en de DAF ging failliet. Fabriekspanden kwamen leeg te staan en voor de bestaande elektronica – televisies en radio's – bestond amper nog een markt. Inmiddels is het voormalige Philipsgebouw Strijp-S een begrip geworden als cultureel centrum, is ASML een wereldspeler in het bouwen van chipmachines en FEI (Field Electron and Ion Company, waarin een gedeelte van Philips is opgegaan) een bekende ontwikkelaar van elektronenmicroscopen. Philips is overgegaan tot de productie van medische apparatuur en de Design Academy Eindhoven is toonaangevend in ontwerp – denk aan de Dutch Design Week. Een echt succesverhaal derhalve vanuit het perspectief van economische innovatie.

Milikowski benoemt niet alleen regio's, die trachten overeind te blijven problematisch. Ook deconstrueert zij de lofzang op *booming* regio Schiphol, één van de drie motoren van de Nederlandse economie. Waar Schiphol het hoofd boven water probeert te houden via uitbreidingen, meer vluchten en meer omzet, blijkt de toegevoegde waarde hiervan aan de Nederlandse economie bijzonder beperkt. Amsterdam leeft niet van Schiphol, maar van de zakelijke en financiële dienstverlening; Schiphol is hierbij een middel (gemakkelijk bereikbaar), geen doel. In detail bespreekt zij de contradicties in het discours over de luchthaven: waar menig rapport de waarde ervan relativeert, blijft de overheid persisteren in het belang van Schiphol voor de Nederlandse economie. Haarfijn toont Milikowski aan dat dit mede veroorzaakt wordt door de onverenigbare dubbelrol van de overheid, namelijk enerzijds een overheid die het maatschappelijk belang van zijn investeringen moet wegen, anderzijds een overheid met een zakelijk belang in Schiphol: zij bezit 70% van de aandelen.

Het boek laat zien hoe de introductie van marktwerking in onder andere de woningmarkt sinds de jaren tachtig heeft geleid tot beleggingsmaatschappijen die snel rendement konden maken in succesvolle steden, met Groningen als voorbeeld. Hoe daar de tweedeling in de stad toenam, omdat het centrum alleen nog betaalbaar was voor 'een gevestigde bovenlaag' en 'jonge kansrijken' en het 'precariaat' zich in de verpauperde buurten noodgedwongen concentreerde.

Hoe het nieuwe beleid rond versterking van kansrijke in plaats van kansarme regio's leidde tot concentratie op steden met grote Vinex wijken daar omheen, zie de Leidsche Rijn bij Utrecht. Milikowski legt haarfijn uit hoe het vermarkte overheidsbeleid rond stadsontwikkeling gerelateerd was aan de poging de Nederlandse economie weer aan te laten sluiten bij de kenniseconomische topregio's in Europa zoals Barcelona c.s. Daar moesten de kansrijke steden een hoofdrol in spelen. Daar moesten die kansrijke steden zich verder ontwikkelen als innovatieve kenniscentra – zie 'nieuw leven in de oude haven'.

Als gezegd, het boek is een documentair verslag over hoe de neo-liberale uitgangspunten van markt en marktwerking als ordeningsprincipes van onze samenleving leiden tot een tweedeling in kansrijk en kansarm; tot gebieden die zich versterkt hebben en gebieden die de slag gemist hebben. Een tweedeling, waarbij de 'winnaars' geografisch gezien ongeveer het gebied van Alkmaar naar Zwolle naar Eindhoven en via Breda naar Rotterdam bestrijkt en de 'verliezers' in het gebied daarbuiten gezocht moeten worden: de Randstad enerzijds en het Randland anderzijds (Meier, Reverda, & Van der Wouw, 2015). Voor zover dat Randland bestaat uit grensregio's, is deze situatie echter niet uniek voor Nederland. De EU telt 40 grensregio's, waarin 30% van de EU-bevolking woont. Al deze regio's hebben één ding gemeen: ze presteren economisch alle minder of slechter dan de niet-grensregio's. Perifeer-zijn doet er dus blijkbaar toe (European Commission, 2017).

Het is een mooi boek, dat in vogelvlucht laat zien hoe divers Nederland is. Niet alleen in herkomst en achtergrond van de mensen, maar ook in sociaal-economische en sociaal-culturele zin. Vooral de sociaal-economische diversiteit levert verliezers en winnaars op: regio's die konden aansluiten bij de ontwikkelingen naar een kenniseconomie, en regio's die dat niet konden. Die sociaal-economische invalshoek maakt Milikowski's analyse ook eenzijdig. Immers, de winnende regio's zijn de groeiregio's, terwijl inmiddels het neoliberale paradigma van economische groei zijn grenzen heeft bereikt. Denk in dit verband onder andere aan milieuproblematiek, de vermindering van biodiversiteit, de opwarming van de aarde en de toegenomen mondiale tweedeling. Wie in haar boek de 'verliezers' in economische zin zijn, zouden ook weleens de mogelijkheid van een alternatief leven kunnen openen en de laboratoria zijn van andere waarden. Dit als antwoord op de perverse en niet langer houdbare gevolgen van de groei-economie. Verliezers worden dan winnaars. Misschien kan Milikowski hier in een volgend boek op dezelfde boeiende manier als het onderhavige aandacht aan besteden.

BOOKS

LITERATUUR

- European Commission. (2017). *Boosting growth and cohesion in EU border regions*. Brussel: EU.
- Marlet, G., Middelkoop, M., Ponds, R., & Van Woerkens, C. (2019). *Atlas voor gemeenten 2019. De 50 grootste gemeenten van Nederland op 50 punten vergeleken*. Nijmegen: VOC Uitgevers.
- Meier, S., Reverda, N., & Van der Wouw, D. (2015). Randland. *Rooilijn*, 48 (4), 272–279.
- Milikowski, F. (2020). *Een klein land met verre uithoeken. Ongelijke kansen in veranderend Nederland*. Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij Atlas Contact.